

BIULETYN POLONIJNY (77)

ZAWARTOŚĆ: I. Kanoniczno-pastoralne wytyczne dla duszpasterstwa emigracji polskiej; II. Duszpasterstwo Polaków w Federacji Rosyjskiej. Trudna terażniejszość; III. Rozprawy doktorskie, prace magisterskie i licencjackie z zakresu problematyki polonijnej oraz polskiej emigracji zrealizowane w UKSW w Warszawie do końca roku akademickiego 2015/2016.*

I. KANONICZNO-PASTORALNE WYTYCZNE DLA DUSZPASTERSTWA EMIGRACJI POLSKIEJ

*Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące Duszpasterstwa Emigracji Polskiej*¹ są dokumentem długo wyczekiwany w środowisku duszpasterstwa polskojęzycznego poza granicami Polski, a przede wszystkim przez duszpasterzy na obczyźnie. Zatwierdzone zostały na 3 lata podczas 369. Zebrania Plenarnego Konferencji, które odbyło się w Warszawie w dniach 9-10 czerwca 2015 r. W imieniu Konferencji Biskupów *Wytyczne* podpisali 9 czerwca 2015 r.: przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski (KEP) abp Stanisław Gądecki oraz sekretarz generalny KEP bp Artur G. Niziński.

Proces powstawania dokumentu i jego kanoniczna wartość

Potrzeba wypracowania dokumentu dynamizującego duszpasterstwo polskojęzyczne po wejściu Polski do Unii Europejskiej była dostrzegana przez środowiska polskiej emigracji zarówno w Europie Zachodniej, jak

* Redaktorem Biuletynu polonijnego jest Eugeniusz S a k o w i c z, Warszawa.

¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące Duszpasterstwa Emigracji Polskiej*, Tarnów 2015 (dalej: *Wytyczne*).

i w Ameryce Północnej i Południowej oraz Australii i Nowej Zelandii.² Duszpasterze bezpośrednio posługujący Polakom na obczyźnie, wspólnie z Polską Radą Duszpasterstwa w Europie Zachodniej pod kierownictwem delegata Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Emigracyjnego, podjęli starania o wypracowanie wskazań dla duszpasterstwa polskojęzycznego. Inicjatorzy i pracujące komisje uznały, że dokument winien dotyczyć wszystkich środowisk polonijnych oraz ich duszpasterzy, zarówno diecezjalnych jak i zakonnych, sióstr i braci zakonnych oraz tych wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób włączają się w duszpasterstwo polskie w warunkach emigracyjnych. Punktem wyjścia prowadzonych prac był charakter udziału Episkopatu Polski w duszpasterstwie polonijnym, rola koordynatora krajowego, sytuacja kanoniczna duszpasterza polonijnego oraz dobro duchowe Polaków na obczyźnie.

Kolejne dokumenty Stolicy Apostolskiej systematyzujące duszpasterstwo migrantów (konstytucja Piusa XII *Exsul Familia* z 1952 r.,³ instrukcja Kongregacji Biskupów *De pastoralis migratorum cura* z 1969 r.,⁴ instrukcja Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących *Erga migrantes caritas Christi* z 2004 r.⁵ wraz z nauczaniem II Soboru Watykańskiego oraz dyspozycjami Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r.) konsekwentnie wskazują, że za duszpasterstwo przybyszów na terenie diecezji ich osiedlenia czy zamieszkania kanonicznie odpowiada tamtejszy biskup diecezjalny (biskup *ad quem*).⁶ Jednak te same dokumenty również konsekwentnie wskazują, że biskup diecezjalny miejsca pochodzenia przybyszów (biskup *a quo*) ponosi duszpasterską odpowiedzialność za dobro duchowe emigrujących z jego diecezji.⁷ Oba Kościoły *a quo* i *ad quem* „mogą skutecznie wypełniać swoje

² Por. W. N e c e l, *Wokół prac nad wytycznymi dla duszpasterstwa emigracji polskiej*, *Collectanea Theologica* 84(2014) nr 2, s. 145-152.

³ P i u s XII, *Konstytucja apostolska „Exsul Familia”*, *Studia Polonijne* 4/1981, s. 15-58.

⁴ K o n g r e g a c j a B i s k u p ó w, *Instrukcja „De pastoralis migratorum cura”*, *Studia Polonijne* 4/1981, s. 61-86.

⁵ P a p i e s k a R a d a d s. D u s z p a s t e r s t w a M i g r a n t ó w i P o d r ó ż u j ą c y c h, *Instrukcja „Erga migrantes caritas Christi”*, Lublin 2008 (dalej: EMCC).

⁶ *Wytyczne*, nr 9; Kościół przyjmujący emigrantów (*ad quem*) jest głównym depozytariuszem odpowiedzialności duszpasterskiej za emigrantów (EMCC 34-51).

⁷ Por. EMCC, 19-20.

zadania jedynie w braterskiej łączności i w ścisłej współpracy ze sobą, w klimacie chrześcijańskiej jedności w różnorodności”.⁸

Omawiane *Wytyczne* nie tylko wpisują się w tak określoną współodpowiedzialność zainteresowanych Konferencji Episkopatów, ale też, opierając się na wskazanych dokumentach Kościoła powszechnego, przybliżają obowiązujące w duszpasterstwie etnicznym kanoniczne regulacje, osadzając je w realiach duszpasterstwa polskojęzycznego.

Wytyczne nie roszczą sobie posiadania kanonicznej wartości dekretu,⁹ nakazu¹⁰ lub instrukcji.¹¹ Gdyby tak było, Konferencja Episkopatu Polski, która „jest zebraniem biskupów jakiegoś kraju [Polski – W.N.] (...) wypełniającym wspólnie pewne zadania pasterskie dla wiernych jej terytorium”,¹² przekroczyłaby zakreślone kanonicznie granice kompetencji i naruszyłaby dyspozycje kan. 381 par. 1 KPK.¹³ Dlatego też w numerze 2 omawianego dokumentu biskupi polscy zapisali: „Kościół w Polsce, z racji swojej duszpasterskiej misji, jest zainteresowany losami emigrantów poza granicami Ojczyzny. Znając gwarancje kanoniczne i duszpasterskie zawarte w dokumentach Stolicy Apostolskiej oraz szanując kompetencje Kościołów lokalnych i odpowiedzialność tamtejszych biskupów za opiekę nad migrantami, biskupi polscy wydają niniejsze *Wytyczne*, które należy traktować jako praktyczne zasady związane z duszpasterstwem polskojęzycznym na emigracji, konkretyzujące ogólne normy duszpasterstwa emigrantów”.¹⁴

Struktura *Wytycznych z 9 czerwca 2015 r.*

Omawiając strukturę interesującego dokumentu, trzeba zauważyć, że jest on dokumentem bardzo skromnym co do objętości i formatu. Być może chodzi o to, by sprowokował on zainteresowane środowiska do analitycznej lektury – jednak przyjęta forma powoduje, że znajdujemy w nim liczne niedoprecyzowania, uogólnienia lub pominięcia.

⁸ *Wytyczne*, nr 10.

⁹ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 48 (dalej: KPK).

¹⁰ *Tamże*, kan. 49.

¹¹ *Tamże*, kan. 34 par. 1.

¹² *Tamże*, kan. 447.

¹³ *Tamże*, kan. 381 par. 1: „Biskupowi diecezjalnemu w powierzonej mu diecezji przysługuje wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do jego pasterskiego urzędu...”.

¹⁴ *Wytyczne*, nr 2.

Oprócz *Wstępu* i *Zakończenia*, *Wytyczne* podzielone są na trzy rozdziały: *Organizacja duszpasterstwa*, *Osoby zaangażowane w duszpasterstwo polskojęzyczne* oraz *Podstawowe funkcje duszpasterskie*.

W pierwszym rozdziale oprócz zasad ogólnych (nr 5-11) usystematyzowane są struktury duszpasterstwa polskojęzycznego (nr 12-19). W kolejnych artykułach (nr 20-29 wraz z licznymi podpunktami) omówiona jest rola koordynatora zwanego w niektórych krajach „rektorem”. W drugim rozdziale wskazana jest rola kapłanów diecezjalnych (nr 30-36), osób konsekrowanych przez profesję rad ewangelicznych i członków stowarzyszeń życia apostołskiego (nr 37-42) oraz osób świeckich (nr 43-51) w duszpasterstwie polskojęzycznym poza granicami ojczyzny. W ostatnim rozdziale podjęta jest specyfikacja posługi duszpasterskiej na rzecz polskich emigrantów w trzech podstawowych zakresach: posługi słowa (nr 52-57), posługi sakramentów (nr 58-63) oraz posługi miłości pasterskiej (nr 64-75).

Rola i zadania Konferencji Episkopatu Polski wg *Wytycznych*

Wytyczne z jednej strony konsekwentnie podkreślają kanoniczną zasadę, że wszystkie placówki duszpasterstwa polonijnego „są integralną częścią lokalnego Kościoła. Dlatego do kompetencji biskupa diecezjalnego należy” tworzenie struktur duszpasterskich dla polskojęzycznych środowisk emigracyjnych wskazanych przez Kodeks Prawa Kanonicznego¹⁵ i instrukcję *Erga migrantes*,¹⁶ „zapewniając odpowiednią posługę duszpasterską i właściwe miejsce kultu”.¹⁷ Warto zauważyć, że art. 12 *Wytycznych* w swojej ofercie kanoniczno-duszpasterskiej jest uboższy w stosunku do treści nr 91 EMCC.

Koordynacja kompleksowej posługi dla dobra duchowego polskich emigrantów należy do Konferencji Episkopatu Polski.¹⁸ Funkcję tę Konferencja sprawuje przez wybieranego na 5-letnią kadencję delegata KEP ds. Duszpasterstwa Emigracji Polskiej,¹⁹ który jednocześnie sprawuje funk-

¹⁵ KPK, kan.516 par. 2 i kan. 568.

¹⁶ EMCC, 91.

¹⁷ *Wytyczne*, nr 12.

¹⁸ *Tamże*, nr 8.

¹⁹ *Tamże*, nr 15. Do zadań delegata należy współpraca z biskupami lokalnymi, na terenie których znajdują się skupiska polskich emigrantów. Winien utrzymywać stałe kontakty z konferencjami biskupów i ich delegatami, zajmującymi się duszpasterstwem emigrantów. Bierze on czynny udział w procesie powstawania nowych placówek duszpasterstwa polskojęzycznego, jest łącznikiem pomiędzy

cję przewodniczącego Komisji KEP ds. Polonii i Polaków za Granicą.²⁰ Delegat w swojej posłudze migrantom polskim „posługuje się” powołanym przy Sekretariacie KEP Biurem Delegata.²¹ W celu koniecznej ciągłości prowadzonej refleksji warto zapoznać się z zadaniami, jakie przed zainteresowanymi duszpasterstwem migrantów Konferencjami Biskupów stawia instrukcja *Erga migrantes caritas Christi*²².

strukturami duszpasterstwa polonijnego a biskupami w Polsce, służy pomocą środowisku emigracyjnemu w sprawach duszpasterskich.

²⁰ *Tamże*, nr 14.

²¹ *Tamże*, nr 16.

²² *Erga migrantes* postrzega rolę Konferencji Biskupów przede wszystkim jako troskę o przestrzeganie prawa emigranta do specjalnego duszpasterstwa. Tak pojęte zadanie Konferencji Biskupów instrukcja umieszcza w centrum komunii Kościoła. W procesie odpowiedzialności za duszpasterską opiekę nad emigrującymi ważną rolę odgrywa współpraca zainteresowanych Konferencji (*a qua* i *ad quam* emigrujących), oparta na dialogu i współodpowiedzialności. W celu usprawnienia wymiany koniecznych informacji i doświadczeń oraz zapewnienia właściwej opieki duszpasterskiej nad emigrantami, zainteresowane Konferencje Episkopatów Kościołów, z których wyjeżdża większa liczba emigrantów, powinny powołać specjalne komisje narodowe ds. migrantów, których sekretarz jest jednocześnie dyrektorem narodowym ds. emigrantów. Członkami wspomnianej komisji powinny być również osoby konsekrowane oraz przedstawiciele laikatu, specjalizujący się w problematyce emigracyjnej. Jednym z głównych zadań komisji narodowej jest zbieranie od zainteresowanych biskupów diecezjalnych zapotrzebowania na duszpasterzy migrantów oraz przedstawianie im prezbiterów skierowanych do tego rodzaju pracy duszpasterskiej.

W krajach, w których zjawisko emigracji nie jest tak dynamiczne i jest mniejsza liczba emigrantów, zainteresowana Konferencja Biskupów, w celu zapewnienia im adekwatnej opieki duszpasterskiej, winna powołać spośród biskupów biskupa promotora migrantów.

Ważnym zadaniem Konferencji Episkopatu Kościoła *a quo* jest opiniująca partycypacja w procesie mianowania koordynatora narodowego. Ze względu na większą liczbę duszpasterzy danej narodowości w danym kraju, tamtejsza Konferencja Episkopatu może jednego spośród nich mianować koordynatorem narodowym.

Zadaniem komisji narodowej jest również nawiązywanie i utrzymywanie koniecznych kontaktów dla duszpasterstwa migrantów między zainteresowanymi Konferencjami Episkopatów. Winna przekazywać poszczególnym biskupom diecezjalnym wskazania organów Stolicy Apostolskiej dotyczące apostołatu ludzi w drodze, a także utrzymywać i rozwijać współpracę z Papieską Radą ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących. Komisja narodowa winna też przygotowywać roczne

Koordinator krajowy czy koordinator duszpasterstwa

Analiza omawianego dokumentu, w trosce o dobro duchowe polskich emigrantów, na jednym z czołowych miejsc stawia niewątpliwie koordynatora krajowego, który w tradycji duszpasterstwa polonijnego zwany jest „rektorem”. Warto zwrócić uwagę, że *Wskazania* nie używają terminu „koordynator krajowy”, ale „koordynator duszpasterstwa”. Zamiana ta nie ma charakteru czysto stylistycznego. Niesie ze sobą zmianę zakresu jego posługi, jest sprzeczna z tradycją tej funkcji w historii duszpasterstwa emigracyjnego oraz dyspozycjami *Erga migrantes* i ostatecznie jest swoistą nadinterpretacją. W EMCC znajdujemy zapis: „Wśród operatorów duszpasterskich w służbie migrantów znaczące miejsce zajmuje krajowy koordinator, który zostaje ustanowiony bardziej jako pomoc dla kapelanów/misjonarzy jakiegoś języka czy kraju niż dla samych migrantów, jak również jest wyrazem troski Kościoła *ad quem* na rzecz kapelanów/misjonarzy, choć nie jest uważany za ich przedstawiciela. Oznacza to, że służy on kapelanom/misjonarzom (...) w krajach o dużej ilości migrantów pochodzących z konkretnego kraju”.²³

raporty na temat duszpasterstwa migrantów oraz systematycznie przedstawiać je Papieskiej Radzie ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących oraz Konferencjom Episkopatów krajów, w których znajdują się większe skupiska emigrantów i rozwinięte jest ich duszpasterstwo.

Przy zachowaniu obowiązków powierzonych przez *Erga migrantes* koordinatorowi narodowemu, szczególnym zadaniem dyrektora narodowego ds. migracji jako sekretarza komisji jest nawiązywanie i ożywanie kontaktów biskupów własnej narodowości z zainteresowaną komisją narodową lub biskupem promotorem Kościołów diecezjalnych, których dotyczy dany ruch migracyjny, a także współpraca w redagowaniu dorocznych raportów, o których wyżej była mowa. Celem uwrażliwiania na problematykę przybysza i duszpasterstwo imigrantów, poszczególne Konferencje Episkopatów organizują na swoim terenie Dzień/Tydzień Migranta i Uchodźcy, który jest obchodzony w całym Kościele w tym samym terminie, zaś jego treść może być inspirowana dorocznymi papieskimi orędziami wydawanymi z tej okazji.

Zadaniem komisji narodowej Konferencji Episkopatu, według *Erga migrantes*, jest gromadzenie i opracowywanie materiałów oraz danych dotyczących zjawiska migracji, a o samym zjawisku i jego problemach duszpasterskich komisja winna informować właściwych biskupów diecezjalnych. W wypełnianiu tego zadania pomocne mogą być wyspecjalizowane centra badań nad migracją.

²³ EMCC, 73.

Powstanie w przeszłości funkcji najpierw dyrektora duszpasterzy, później delegata misjonarzy i wreszcie koordynatora krajowego wiąże się raczej z troską o samych duszpasterzy. Tu nie chodzi o kolejny szczebel jurysdykcji, ale o doświadczenie Kościoła – misjonarz migrantów pracuje często w bardzo trudnych warunkach, które mogą zagrażać jego tożsamości kapłańskiej. Dlatego też koordynator z racji swojej funkcji i zgodnie z tradycją duszpasterstwa migracyjnego stoi raczej przy osobie kapelana/misjonarza niż przy dziele ewangelizacji środowisk emigracyjnych. Tak jak nie ma żadnej władzy jurysdykcyjnej wobec kapelanów/misjonarzy, tak również „nie posiada bezpośredniej kompetencji wobec migrantów”.²⁴ Dlatego niezrozumiałą jest zapis nr 19 *Wytocznych*, który pośrednio zobowiązuje koordynatora do „podejmowania działań duszpasterskich i organizacyjnych” dla dobra migrantów. Natomiast bardzo wskazane i wynikające z tradycji jest to, że do koordynatora należy troska o życie duchowe duszpasterzy polskich emigrantów oraz szczególna troska o nowo przybyłych, o starszych lub o przeżywających trudności duchowe, zdrowotne bądź materialne.

W omawianym dokumencie koordynator krajowy jest przedstawicielem Konferencji Episkopatu Polski dla polskojęzycznego duszpasterstwa. Jednak w wielu krajach jest prowadzone i rozwijane duszpasterstwo polskojęzyczne, a miejscowe Konferencje Episkopatów nie mianowały koordynatora krajowego. Według zapisu nr 29 *Wytocznych* KEP może w tym przypadku jednostronnie mianować swojego delegata. Dobrze byłoby, by dla jasności sytuacji nie posługiwał się on tytułem „koordynatora” lub „rektora”, a po prostu „przedstawiciela KEP” „dla” i „wśród” duszpasterzy polonijnych.²⁵

Świeccy w polskojęzycznym duszpasterstwie emigracyjnym

Warto zauważyć, jaką rolę w polskojęzycznym duszpasterstwie poza ojczyzną *Wytoczne* wyznaczają świeckim emigrantom. W ostatniej części II rozdziału znajdujemy kilka artykułów poświęconych laikatowi. Pomijając treść poszczególnych zapisów, na uwagę zasługuje inny porządek niż w instrukcji Papieskiej Rady *Erga migrantes*. Jest to o tyle ważne, że w duszpasterstwie polonijnym to wierni świeccy byli protagonistami i również dzisiaj właśnie oni wskazują na zapotrzebowanie duszpasterskie, a przede wszystkim wypełniają polskojęzyczne ośrodki duszpasterskie.

²⁴ *Tamże*, 74; art.11, par. 4.

²⁵ *Wytoczne*, nr 29.

Przynależne im pierwsze miejsce wskazane w *Erga migrantes* wychodzi naprzeciw stanowi liczbowemu powołań kapłańskich, a więc i powołań do duszpasterstwa emigracji polskiej. *Wskazania* pominęły konieczność coraz szerszej współpracy z laikatem, przekazując mu odpowiedzialność i zadania przewidziane tak w prawie powszechnym Kościoła, jak i w prawodawstwie poszczególnych diecezji, w których znajdują się polskojęzyczne ośrodki duszpasterskie. Tak naszkicowana współpraca wymaga przygotowania laikatu, co też jest pominęte we *Wskazaniach*.

Wydaje się, że szczątkowo zapisane prawo i obowiązek świeckich „aktywnego udziału w życiu Kościoła i w jego misji ewangelizacyjnej”²⁶ oraz szczątkowe potraktowanie roli małżeństwa i rodziny w duszpasterstwie emigracyjnym²⁷ są ciągle żywą pochodną traktowania duszpasterstwa polonijnego jako duszpasterstwa „dla” emigrantów. Tymczasem obowiązująca od 2004 r. instrukcja Papieskiej Rady *Erga migrantes* duszpasterstwo emigracyjne określa jako duszpasterstwem dialogu, komunii oraz misji i jako takie winno być prowadzone nie tylko „dla” emigrantów, ale równolegle „wśród nich i z nimi”²⁸ i to nie tylko w pierwszym, ale w kolejnych pokoleniach „aż do pełnego uczestnictwa migrantów w życiu diecezjalnym”.²⁹

Stwierdzenie, że duszpasterstwo migrantów jest duszpasterstwem „dla”, „wśród” i „z” emigrantami ma bardzo wielkie znaczenie dla duchowości duszpasterza polonijnego. On to, podejmując posługę duszpasterską wśród rodaków przebywających na obczyźnie czasowo lub na stałe w pierwszym i następnych pokoleniach,³⁰ sam staje się emigrantem wśród emigrantów.

Integracja polskich emigrantów

Wytyczne, ogłoszone w roku obchodzenia 1050. rocznicy chrztu Polski, mogą ożywić wielopokoleniowe środowiska polskich emigrantów i ich duszpasterzy. Bardzo ważnym przesłaniem omawianego dokumentu jest wskazanie przez EMCC na wieloaspektową integrację polskich emigrantów w diecezjach i wspólnotach parafialnych miejsca zatrzymania i osiedlenia.³¹

²⁶ *Tamże*, nr 43.

²⁷ Por. *tamże*, nr 48; 69-70.

²⁸ EMCC, 100.

²⁹ *Tamże*, 77.

³⁰ *Wytyczne*, nr 6.

³¹ Por. EMCC, 77.

Jest to wyraźnie odcięcie się od prób tworzenia gett przez polskojęzyczne środowiska oraz od traktowania polskojęzycznej posługi duszpasterskiej w warunkach emigracyjnych jako „kliszy duszpasterstwa” w Polsce.³² Tak przyjęta zasada duszpasterska jest podstawą wielopokoleniowego procesu przechodzenia środowisk polskich emigrantów w środowiska mniejszości etnicznych polskiego pochodzenia w danym kraju. W nr 4 *Wytycznych* biskupi polscy z troską zapisali, że „integracja nie oznacza asymilacji, czyli zatracenia własnej tożsamości, lecz dynamiczny proces, w którym emigranci i miejscowi łączą się harmonijnie w jedną społeczność poprzez wzajemne poznanie, dostosowanie i ubogacenie własnymi wartościami etnicznymi. Ten naturalny proces przebiega etapami w formie zewnętrznej akomodacji, następnie adaptacji i stopniowego włączania się emigranta w nurt życia całej społeczności, zawsze jednak spontanicznie i dobrowolnie, bez żadnego przymusu czy przeszkód w zachowaniu przez nich własnej tożsamości kulturowej. W rezultacie pełny proces integracyjny może trwać nawet kilka pokoleń”.³³

Duszpasterstwo polskojęzyczne

Zadaniem polskojęzycznego duszpasterstwa na emigracji jest umożliwienie Polakom na obczyźnie korzystania z duszpasterstwa prowadzonego podobnie jak w kraju rodzinnym. Rodzi się pytanie o rolę języka polskiego w definiowaniu duszpasterstwa polskojęzycznego na emigracji i określenia tych wiernych, do których jest ono skierowane i którzy gromadzą się w ośrodkach duszpasterskich Polskiej Misji Katolickiej.

Duszpasterz polonijny w swojej posłudze staje przed dylematem praktycznym: Czy Ewangelia służy językowi, czy to język jest na usługach Ewangelii? W poszukiwaniu pastoralnej odpowiedzi winien on zdawać sobie sprawę, że dla migrantów już nawet w drugim pokoleniu język polski jest językiem drugim lub nawet trzecim. Językiem podstawowym, służącym do codziennej zwyczajnej komunikacji, „językiem serca”, nie jest język polski, ale miejscowy, w którym wzrastali. Język miejscowy służy też do

³² *Wytyczne*, nr 4: „...za sprzeczne z postawą integracyjną należy uznać zarówno duszpasterstwo uniformistyczne, lekceważące wartości etniczno-kulturowe emigrantów, jak i duszpasterstwo nacechowane etnocentryzmem”; por. P a w e ł VI, *Motu proprio „Pastoralis migratorum cura”*, *Studia Polonijne* 4/1981, s. 59-60.

³³ *Wytyczne*, nr 4.

pogłębiania zagadnień wiary, do rozwiązywania problemów i dylematów moralnych i światopoglądowych, do budowania koniecznych relacji ze środowiskiem. Trzeba też pamiętać, że w niedzielnej celebracji mszy św. w ośrodku Polskiej Misji Katolickiej mogą uczestniczyć małżonkowie, z których jedno nie jest polskiego pochodzenia i nie zna języka polskiego, albo ich dzieci i wnuki. Taka sama sytuacja może zaistnieć w korzystaniu z sakramentu pokuty lub na katechezie przedchrzcielnej dla rodziców lub chrześniaków oraz w czasie konferencji przedmażeńskich.³⁴

Jak rozumieć termin „duszpasterstwo polskojęzyczne”? Czy nr 52-75 *Wytycznych* upoważniają do stwierdzenia, że w polskojęzycznych ośrodkach posługujemy się tylko i wyłącznie językiem polskim? Pytanie o język jest jednocześnie pytaniem o duszpasterza. Szkoda, że w *Wytycznych* tak mało miejsca poświęcono duszpasterzowi i jego dwukulturowości. Stolica Apostolska w trosce o dobro duchowe migrantów przestrzega, że „bycie kapłanem/misjonarzem *eiusdem sermonis* nie oznacza jednak pozostawanie więźniem w granicach jedyne, wyłączonego, narodowego sposobu przeżywania i wyrażania wiary”.³⁵

* * *

Wytyczne mają „charakter pastoralny i są wyrazem troski Konferencji Episkopatu Polski o emigrantów, którzy opuścili swój kraj rodzinny, by zachowali więź z Bogiem i Kościołem, z bogatym dziedzictwem praktyk, tradycji i zwyczajów religijnych wyniesionych z ojczyzny”.³⁶ Z drugiej strony mają umacniać duszpasterzy migrantów w ich posłudze oraz towarzyszyć polskim migrantom w pierwszym i następnych generacjach w wielopokoleniowym procesie integracji.³⁷

Duszpasterz środowisk polonijnych, będący jednym z adresatów *Wytycznych*, nie znajduje odniesienia do „wymienialności” polskojęzycznych środowisk emigracyjnych. Przeciwnie w sprawowanej posłudze winien on uwzględnić dwie istotne i specyficzne cechy każdego skupiska polonijnego.

Pierwszą z nich jest dynamiczna zmienność środowiska migrantów i ciągły napływ nowych. Niebezpieczeństwem dla duszpasterstwa polonijnego

³⁴ Por. *tamże*, nr 55.

³⁵ EMCC, 77.

³⁶ *Wytyczne*, nr 76.

³⁷ *Tamże*, nr 4.

jest każdorazowe zamykanie się środowiska na nowo przybyłych lub przebywających czasowo na kontraktach czy też na studiach. W *Wytycznych* nie wspomina się również o konieczności i sposobach docierania do Polaków nowo przybyłych na teren „misji”, tak jakby byli oni ze względu na swoją sytuację życiową poza strefą zainteresowania duszpasterza.

Drugą cechą jest wielopokoleniowość diaspory Polaków na obczyźnie, a zatem bardzo zróżnicowany stopień ich integracji. *Salus animarum* jako podstawowa zasada działalności apostolskiej Kościoła w warunkach polonijnych przybiera postać procesu integracji eklezjalnej polskich rzesz emigracyjnych, czyli stopniowego i wielopokoleniowego włączania ich w strukturę Kościoła miejsca zamieszkania. Duszpasterz polonijny musi brać pod uwagę, że w czasie niedzielnej mszy św. lub innych celebracji sakramentalnych i pozasakramentalnych wspólnota, której przewodniczy, jest strukturalnie zróżnicowana. Obok nowo przybyłego z Polski, modli się wierny będący potomkiem migranta w trzecim czy dalszym pokoleniu. Jeżeli nawet socjolog opíše dokładnie strukturę wspólnoty wiernych danego ośrodka polskojęzycznego, to dla duszpasterza opis ten ma drugorzędne znaczenie. Swoją posługą buduje on paschalną wspólnotę wiary, nadziei i miłości z wszystkimi, nie wykluczając nikogo.

W zakończeniu trzeba podkreślić pewne wymieszanie posługi *caritas*³⁸ z ważnym elementem duszpasterstwa polskojęzycznego, jakim jest tzw. pobożność ludowa. Trzeba również pamiętać, że nie ma „ogólnopolskiej pobożności ludowej”. Istotnym czynnikiem charakteryzującym posługę polonijną jest zróżnicowanie regionów pochodzenia wiernych. Żadna z pobożności regionalnych nie może dominować, a tym bardziej nie mogą dominować zwyczaje religijne wywiezione przez duszpasterza ze jego małej ojczyzny. Trzeba pamiętać, że z innymi lub inaczej przeżywanymi zwyczajami religijno-ludowymi wyjechał emigrant z Polski w okresie „Solidarności”, z innymi na przełomie wieków, a z jeszcze innymi ten, który opuszczał Polskę po włączeniu Rzeczypospolitej do struktur Unii Europejskiej.

Wydaje się, że poważnym mankamentem *Wytycznych* jest brak sprecyzowania, do jakich środowisk polonijnych dokument ten jest skierowany. W jego zapisie nie znajdujemy żadnej wzmianki o zróżnicowaniu środowisk polonijnych ze względu na kontynenty. Być może opracowanie jednego

³⁸ Zob. W. N e c e l, *Motu proprio Benedykta XVI „Intima Ecclesiae natura” wobec troski Kościoła o imigrantów*, Prawo Kanoniczne 56(2013) nr 4, s. 65-76.

dokumentu obejmującego wszystkie polskojęzyczne ośrodki duszpasterskie jest niewykonalne.

Jednak mimo wskazanych braków dobrze się stało, że tak ważna dla Kościoła w Polsce działalność duszpasterska znalazła próbę swojego kanoniczno-duszpasterskiego opisanie. Wobec szybko zachodzących zmian *Wytyczne* nie tyle opisują instytucjonalność polskojęzycznej posługi duszpasterskiej poza granicami Polski, ile otwierają nowe możliwości i wskazują nowe wyzwania. W zakończeniu dokumentu zamieszczony jest zapis, że „wytyczne zostały zatwierdzone na okres 3 lat”. Zdobyte w tym okresie doświadczenia, kolejne cenne uwagi duszpasterzy polonijnych oraz refleksja kanoniczno-pastoralna pozwolą na wypracowanie jeszcze bardziej potrzebnego środowisku emigracyjnemu dokumentu.

ks. Wojciech Necel TChr, Warszawa

II. DUSZPASTERSTWO POLAKÓW W FEDERACJI ROSYJSKIEJ. TRUDNA TERAŻNIEJSZOŚĆ¹

Polacy byli w wielu rejonach państwa rosyjskiego pierwszymi misjonarzami pracującymi na rzecz odradzających się struktur parafialnych. Wraz z upływem czasu uzyskały one charakter wielonarodowy.² Współcześnie wśród rosyjskich katolików wyróżnia się pięć grup: wywodzących się z rodzin katolickich „katolików etnicznych”; przechodzących na katolicyzm „konwertytów”; „poszukujących” i świadomie kierujących się ku Kościołowi rzymskokatolickiemu; zainteresowanych wysokim poziomem Kościoła „intelektualistów” oraz chwiejną w swojej religijności „młodzież katolicką”. Polaków zaliczyć należy, w zdecydowanej większości, do grupy pierwszej.³

¹ Zob. K. Pawełczyk-Dura, *Duszpasterstwo Polaków w Federacji Rosyjskiej. Trudna przeszłość*, Collectanea Theologica 87(2017) nr 2, s. 238-252.

² *Za wschodnią granicą 1917-1993. O Polakach i Kościele w dawnym ZSRR z Romanem Dzwonkowskim rozmawia Jan Pałyga*, Warszawa 19952, s. 354-355.

³ S. Koller, *Proces odrodzenia Kościoła katolickiego na Syberii w latach 1991-1998 (analiza socjologiczno-pastoralna)*, Kraków 2001, s. 355.

Polacy w wielonarodowym Kościele katolickim

Według relacji dziennikarzy pracujących w Rosji, na Syberii i Kazachstanie Polaków spotkać można w każdym większym mieście Rosji europejskiej oraz w miastach północno-wschodnich i azjatyckich terenów byłego Związku Sowieckiego.⁴ Kilkanaście lat temu stanowili oni większość katolicką i nadawali charakter wspólnocie. Obecnie przemieszali się z Litwinami, Niemcami, Łotyszami, Rosjanami, Ukraińcami i przedstawicielami innych narodowości.⁵ Są nadal miejscowości, gdzie Polacy stanowią większość. Wieś Wierszyna, położona ok. 100 km na północ od Irkucka i 20 km na północny-wschód od Tichonowki (niemalże w samym centrum Ust-Ordyńskiego Okręgu Buriackiego w obwodzie irkuckim), została założona przez polskich – co warto zaznaczyć – dobrowolnych emigrantów. Polacy osiedlili się tu w początkach XX w. We wsi działa wiejska szkoła z polskim językiem nauczania i pełniący funkcję domu kultury Dom Polski. W centralnym miejscu Wierszyny znajduje się drewniany kościółek. Funkcję proboszcza pełni o. Karol Lipiński OMI.⁶

Ojciec Gracjan Piotrowski OFM tak charakteryzuje katolickich mieszkańców Syberii: „Ludność na Syberii ma podobną historię jak w Ameryce, wszyscy kiedyś skądś przyjechali. W takim pięknym mieście jak Tobolsk w niedzielę jest 20 osób na Mszy. Wspólnoty katolickie to niewielkie grupy ludzi, których ktoś z przodków był Niemcem, Polakiem, Litwinem, Ukraińcem, Białorusinem, Łotyszem. Bywają też Rosjanie bez katolickich korzeni, którzy z jakiegoś powodu przyłączyli się do Kościoła Katolickiego. Tak więc nasza praca to duszpasterstwo w Kościele Katolickim w Rosji (...). Kościół tutaj zadaje sobie wciąż pytanie o swoją tożsamość. Powiedziałbym, że Polonia na Syberii to obywatele polscy (siostry, księża, nieliczni biznesmeni), a nie miejscowa ludność, tych jest mało i w parafii zlewają się z pozostałymi”.⁷

⁴ R. D z w o n k o w s k i, *Kościół katolicki obrządku łacińskiego w ZSRR po 1918 r. Zarys problematyki*, w: E. W a l e w a n d e r (red.), *Odrodzenie Kościoła katolickiego w byłym ZSRR. Studia historyczno-demograficzne*, Lublin 1993, s. 95.

⁵ *Za wschodnią granicą 1917-1993. O Polakach i Kościołach w dawnym ZSRR z Romanem Dzwonkowskim rozmawia Jan Pałyga*, s. 353-354.

⁶ *Wierszyna – Posługa wśród Polaków na dalekiej Syberii*, <http://www.oblaci.pl/aktualnosci/174> (dostęp: 6 III 2016).

⁷ Korespondencja prywatna w posiadaniu autorki.

Wielonarodowość widać najpełniej na przykładzie języka liturgii. Jak się wydaje, język w liturgii i duszpasterstwie w Federacji Rosyjskiej stanowi odpowiedź Kościoła na oczekiwania wiernych. Dlatego sytuacja językowa w poszczególnych terenach, a nawet parafiach jest zróżnicowana. Zależy ona od położenia geograficznego parafii, opcji narodowościowej duszpasterzy, od zrozumienia przez nich potrzeb wiernych i liczebności danej społeczności polskiej.⁸

W największym katolickim kościele rosyjskim, w Katedrze Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Mokwie, można uczestniczyć w niedzielnej liturgii sprawowanej w kilku językach: rosyjskim, polskim, angielskim, francuskim, hiszpańskim, ormiańskim oraz po łacinie. „Polskie” msze św. odprawiane są o godz. 8.30 i 13.00.⁹ W tejże parafii posługę duszpasterską pełni kilku kapłanów z Polski – ks. Henryk Boguszewski, ks. Józef Zaniewski, ks. Michał Nuckowski, ks. Augustyn Dziędziel, ks. Krzysztof Cabała, ks. Arkadiusz Grabowski.¹⁰

Tendencja do sprawowania liturgii w językach ojczystych zauważalna jest także na rozległym obszarze syberyjskim. W 1994 r., jak wynika z rezultatów ankiety przeprowadzonej przez Administraturę Apostolską Syberii, praktycznie we wszystkich poddanych badaniu parafiach i wspólnotach, z wyjątkiem parafii Kuroczkino, msze św. odbywały się w języku rosyjskim. W dwunastu parafiach językiem liturgii był także język niemiecki, w dziewięciu język polski, w dwóch język ukraiński i litewski. Jedyne w parafii władywostockiej odprawiane były msze św. w języku angielskim. Respondenci nie skarżyli się na problemy wynikające z języka liturgii.¹¹

Polscy duszpasterze wobec potrzeb wspólnoty katolickiej

Obecnie Archidiecezja Matki Bożej w Moskwie zajmuje obszar blisko 2 629 tys. km², na którym zorganizowane są jedynie 63 parafie z ok. 200 tys.

⁸ R. D z o n k o w s k i, *Polacy w Kościele katolickim na Wschodzie (1939-2011)*, Toruń 2011, s. 111-112.

⁹ *Расписание богослужений*, <http://www.catedra.ru/> (dostęp: 6 III 2016).

¹⁰ *Служители*, <http://www.catedra.ru/#!clergy/cfvq> (dostęp: 6 III 2016).

¹¹ S. K o l l e r, *Postowiecka religijność katolików na Syberii (w świetle ankiety Nowosybirskiej Administratury z 1994 roku)*, Kraków 2003, s. 70-73. Jedyne ci starsi optowali za wprowadzaniem języków ojczystych. Mimo oczywistego sentymentu do języka narodowego, widocznego w starszym pokoleniu, wszystko wskazuje na to, że język rosyjski stanie się w bliższej przyszłości w całości językiem liturgicznym.

wiernych. Pracę duszpasterską w archidiecezji podejmuje jedynie 125 kapłanów, na ogół przybyłych z Polski, Słowacji i Białorusi.¹² Saratowska diecezja św. Klemensa liczy 20 tys. wiernych, 52 parafie i 41 kapłanów,¹³ a diecezja Przemienienia Pańskiego w Nowosybirsku – ponad 0,5 mln wiernych, 38 kapłanów i 70 parafii.¹⁴ W strukturach diecezji św. Józefa w Irkucku znajduje się obecnie ok. 52 tys. wiernych, 42 parafii i 40 kapłanów.¹⁵ Biskup Cyryl Klimowicz pozostaje administratorem apostolskim liczącej ponad 87 100 km² prefektury apostolskiej Južno-Sachalińskiej, która jest bezpośrednio podporządkowana Stolicy Apostolskiej.¹⁶

W Moskwie mieszka blisko 60 tys. katolików.¹⁷ Do ich dyspozycji pozostają właściwie tylko trzy świątynie – kościół pod wezwaniem św. Ludwika, katedra Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny oraz kościół pod wezwaniem św. Ołgi. Obecnie w świątyni św. Ludwika modlą się także wierni sąsiedniej parafii św. Apostołów Piotra i Pawła. Ich parafialny dom modlitwy nie został zwrócony jeszcze przez władze administracyjne miasta, które wynajmują go w charakterze budynku biurowego.¹⁸ Ustanowiona w 2014 r. moskiewska parafia pod wezwaniem Świętej Rodziny korzysta z gościnności parafii katedralnej Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, gdzie proboszcz nowej parafii ks. J. Zaniewski SDB dotychczas pełnił swe obowiązki duszpasterskie.¹⁹

¹² Dane za: <http://catholic-russia.ru/structure/dioceses/diocese-moscow/> (dostęp: 6 III 2016). Inne dane za rok 2013 odnaleźć można na stronie internetowej: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dmosc.html>, (dostęp: 6 III 2016).

¹³ Dane za rok 2014: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dsara.html>, (dostęp: 6 III 2016).

¹⁴ Dane za rok 2014: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dnovo.html> (dostęp: 6 III 2016).

¹⁵ Dane za rok 2014: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dirku.html> (dostęp: 6 III 2016).

¹⁶ Dane za rok 2014: <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dyuzh.html> (dostęp: 6 III 2016).

¹⁷ J. Dębicki, *Kościół katolicki w Rosji*, Studia Włocławskie 14/2012, s. 484.

¹⁸ Oficjalna strona internetowa parafii: <http://peterpaul.msk.ru/> (dostęp: 6 III 2016).

¹⁹ *Декрет о приходе Святого Семейства и о границах пастырской ответственности приходов города Москвы*, <http://www.cathmos.ru/content/publication-2014-06-23-16-38-49> (dostęp: 6 III 2016).

Kościół św. Olgi znajduje się w oddalonej znacznie od centrum Moskwy dzielnicy Lublino. O początkach istnienia wspólnoty o. Jakub Błaszczyszyn SVD mówił: „Potrzeby były ogromne. W tym czasie w Moskwie istniały tylko dwie parafie, a i to jedna z nich mieściła się na progu kościoła. Kościół Niepokalanego Poczęcia jeszcze nie był oddany katolikom, a w kościele św. Ludwika nie było miejsca na żadne spotkania. Podjęto decyzję, aby zorganizować centrum młodzieżowe, które przyjęło formalnie nazwę parafii św. Olgi. W tym czasie z Moskwy wyjechały siostry karmelitanki i zwolniło się duże mieszkanie na Tagance. Centrum Moskwy, siódme piętro, wkrótce przyciągnęło młodych ludzi. Oprócz zwyczajnych nabożeństw odbywały się tutaj katechezy biblijne i modlitewne spotkania, organizowano pielgrzymki. Ojcowie Werbiści nie tylko odrodzili – oni od nowa stworzyli Wspólnotę św. Olgi. A ona znowu zetknęła się z trudnościami tego samego typu, co i wcześniej: liczne zmiany i niedostatek księży, ludzie przychodzący i odchodzący, a przede wszystkim – brak własnego kościelnego budynku”.²⁰ Po latach starań na potrzeby parafialne został zakupiony stary dom kultury, który jeszcze na początku lat dziewięćdziesiątych funkcjonował jako dyskoteka.

Pracujący na terenie Federacji Rosyjskiej duszpasterze wielokrotnie podkreślali fakt, że w każdej z podległych im jednostek administracyjnych można by otworzyć kilkanaście, jeżeli nie kilkadziesiąt, stałych placówek. Zasadniczą przeszkodą w zaspokojeniu tych potrzeb jest brak kapłanów.²¹ Największą diecezją świata jest diecezja św. Józefa w Irkucku. Katolicy zamieszkujący obszar liczący blisko 2 mln km² żyją w ogromnym rozproszeniu. Zaledwie 39 kapłanów (2016 r.), chcąc do nich dotrzeć z Ewangelią, musi pokonywać setki, a nawet tysiące kilometrów. Przykładowo, na Kamczatce, najdalej na Wschód wysuniętym regionie Rosji, jako jedyny kapłan pracuje Polak – ks. Krzysztof Kowal.²² Do sąsiedniej parafii w Magadanie ma do pokonania blisko 2 tys. km. Tak znaczne odległości utrud-

²⁰ J. Jagodzinski, *Święta Olga szuka domu*, <http://www.niedziela.pl/arttykul/71811/nd/Swieta-Olga-szuka-domu> (dostęp: 6 III 2016).

²¹ R. Dzwonkowski, *Kościół katolicki obrządku łacińskiego w ZSRR po 1918 r. Zarys problematyki*, s. 95-96.

²² *Lepsza winda niż schody. Rozmowa z ks. Krzysztofem Kowalem, proboszczem parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus, Doktora Kościoła w Pietropawłowsku Kamczackim na Kamczatce*, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/Z/ZE/gk2010033-kamczatka.html> (dostęp: 6 III 2016).

niąją możliwość częstszego niż raz w tygodniu, w niedzielę, sprawowania Eucharystii. Cytowany wyżej o. G. Piotrowski pisał: „Potrzeba to malejąca ilość księży. Miejscowych powołań jest bardzo mało i nie ma się co temu dziwić, jeśli wspólnoty są tak małe. Obcokrajowcy powoli wyjeżdżają. W naszej diecezji jest obecnie tylko 10 księży z Polski!!! Myślę, że Polska mogłaby dać dużo więcej!”²³

Aktywną działalność ewangelizacyjną i organizatorską na Wschodzie prowadzą męskie i żeńskie zgromadzenia zakonne. Pierwsi misjonarze jezuitów pojawili się we współczesnej Rosji na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. Koordynatorem apostolskiej działalności Towarzystwa Jezusowego jeszcze w Związku Radzieckim został mianowany asystent ds. Europy Wschodniej w kurii rzymskiej o. Bogusław Steczek SJ. Jego dzieło kontynuował przez wiele lat przełożony Niezależnego Regionu Rosyjskiego Towarzystwa Jezusowego z siedzibą w Moskwie, o. Stanisław Opiela SJ. Duchowny ten był także rektorem Kolegium św. Tomasza z Akwinu w Moskwie, sekretarzem Episkopatu Rosji. Latem 2000 r. odmówiono mu wizy rosyjskiej i powrócił do ojczyzny.²⁴

Niezależny Rosyjski Region Towarzystwa Jezusowego obejmuje obszar od Bugu do Władywostoku, wyłączając kraje nadbałtyckie. Na rzecz wspólnoty pracuje kilkudziesięciu duchownych, w tym grupa Polaków.²⁵ W Rosji posługę pełni dwóch biskupów jezuitów: wspomniany już wcześniej J. Werth w Nowosybirsku i Mikołaj Messmer w Biszkeku (Kirgizja), brat zamordowanego w 2008 r. Przełożonego Niezależnego Rosyjskiego Regionu Towarzystwa Jezusowego, o. Otto Messmera SJ.²⁶ Wielu młodych rosyjskich jezuitów ukończyło nowicjat lub studiowało filozofię w Polsce.

²³ Korespondencja prywatna w posiadaniu autorki.

²⁴ *Ks. Opiela wspomina jezuitów zamordowanych w Rosji*, http://nowy.ekai.pl/media/szuflada/Ks._Opiela.htm (dostęp: 6 III 2016).

²⁵ Wśród polskich misjonarzy-jezuitów pełniących posługę na obszarze Rosji wymienić należy: o. Jerzego Karpińskiego, o. Stanisława Pomykałę, o. Ryszarda Matejuka, br. Jerzego Zadwórnego, o. Krzysztofa Korolczuka, o. Remigiusza Kalskiego, o. Adama Malinowskiego, o. Piotra Aszyka, o. Edwarda Smągę, o. Piotra Sasina, o. Tadeusza Sarotę, o. Krzysztofa Home, o. Stanisława Smolczewskiego, o. Józefa Chromika, o. Henryka Dziadosza, o. Mariana Gołąba, o. Tadeusza Mola, o. Roberta Mola, o. Janusza Cechowego, o. Marka Błażę i br. Damiana Wojciechowskiego.

²⁶ *Moskwa: zabito dwóch jezuitów. Komunikat Radia Watykańskiego*, http://www.sekretariat-misyjny.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=555:moskwa-zabito-dwoch-jezuitow (dostęp: 6 III 2016).

Jezuici prowadzą seminarium duchowne w Nowosybirsku, Instytut Teologiczny w Moskwie (o czym była mowa wyżej), szkołę w Tomsku, a także domy rekolekcyjne.²⁷

Działalność misyjną w Rosji prowadzą także franciszkanie. „W Rosji – mówił o. Stanisław Wójtowicz, przełożony klasztoru franciszkanów w Petersburgu – jest 15 franciszkanów z Polski, Białorusi, Kazachstanu i Rosji. Pracujemy w Moskwie, Sankt Petersburgu, Astrachaniu, Kałudze i Czerniachowsku. Do życia w Zakonie Franciszkanów przygotowuje się kolejnych trzech braci. Na co dzień głosimy Słowo Boże i sprawujemy sakramenty. Wspólnie z wiernymi celebруем Liturgię Godzin (brewiarz). W Sankt Petersburgu wprowadziliśmy comiesięczne, weekendowe «Rekolekcje z franciszkanami». Podczas nich głosimy konferencje, odpowiadamy na pytania, z którymi przychodzą do nas ludzie, prowadzimy indywidualne rozmowy, wspólnie czytamy Biblię i dzielimy się Słowem Bożym, adorujemy Najświętszy Sakrament, spowiadamy. Emitujemy wartościowe filmy. Pomagamy też w pracy duszpasterskiej kapłanom z innych kościołów. Ze Zgromadzeniem Franciszkanek Misjonarek Maryi organizujemy spotkania dla młodych ludzi z okazji święta Stygmatów św. Franciszka. Ponadto w naszym klasztorze zbierają się na wspólną modlitwę i formację grupy duszpasterskie, takie jak: Neokatechumenat, Ruch «Wiara i Światło», Szkoła Życia Chrześcijańskiego i Ewangelizacji, na co dzień działające przy innych świątyniach».²⁸

Wspomniany wyżej o. G. Cioroch zapoczątkował działalność franciszkańskiego wydawnictwa, które pozwoliło rosyjskim czytelnikom poznać osobę i charyzmat św. Franciszka z Asyżu, oraz należał do grona pomysłodawców i realizatorów *Rosyjskiej Encyklopedii Katolickiej*. Aktywność zakonu franciszkanów została zwieńczona 13 maja 2001 r. erygowaniem Kustodii Generalnej św. Franciszka z Asyżu. Jej pierwszym kustoszem został właśnie ten zakonnik, który pełnił swą funkcję do momentu tragicznej śmierci w 2004 r.²⁹

²⁷ D. Wojciechowski, *Jezuici w Rosji*, <http://misje-jezuickie.pl/jezuici-w-rosji> (dostęp: 6 III 2016).

²⁸ *Sankt Petersburg: franciszkanie z misją do Rosji*, <http://www.franciszkanie.pl/artykuly/sankt-petersburg-franciszkanie-z-misja-do-rosji> (dostęp: 6 III 2016).

²⁹ *O. Grzegorz Cioroch – odważny i przedsiębiorczy dla Chrystusa*, <http://old.franciszkanie.pl/news.php?id=6503> (dostęp: 6 III 2016).

Ważne miejsce we wspólnotach katolickich w Rosji pełnią siostry zakonne. Na Syberii pracę podjęło kilkanaście siostr z Polski. Do Krasnojarska przybyły siostry ze Zgromadzenia Adoraterek Krwi Chrystusowej z Prowincji Polskiej, wspomagane następnie przez siostry z Kongregacji Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza. Do Nowosybirsk przyjechały siostry ze Zgromadzenia Elżbietanek, do Irkucka siostry ze Zgromadzenia Betanek, a do Jekaterynburga Misjonarki Apostolstwa Katolickiego – Pallotyńki. Do ich obowiązków należy zwykle przygotowanie wiernych do liturgii, katechizacja dzieci i dorosłych, opieka nad rodzinami, wychowanie młodzieży, prowadzenie grup biblijnych, pomoc chorym i potrzebującym, odwiedzanie wiosek z posługą kapłańską. Siostry pracują także w szpitalach, prowadzą sierocińce, pełnią posługę w żeńskich zakładach karnych. Szczegółowe działania są uzgadniane z proboszczami parafii, do których trafiają.³⁰

W Nowosybirsku ważną misję ewangelizacyjną wypełniają ponadto środki masowego przekazu, stanowiące narzędzie społecznego i religijnego komunikowania się rozproszonych na ogromnym obszarze syberyjskim wspólnot katolickich. Są one istotnym ogniwem wiążącym wiernych z diecezją i ze sobą, umożliwiającym dotarcie słowa Bożego do najodleglejszych zakątków Syberii. Dnia 16 stycznia 1995 r. bp J. Werth SJ powołał pierwszy organ prasowy ówczesnej administratury apostołskiej, którym była (i nadal pozostaje) „Syberyjska Gazeta Katolicka”. Jej pierwszy numer ukazał się jeszcze w styczniu 1995 r. i liczył zaledwie 12 stron tekstu. W ciągu czterech następných lat objętość czasopisma wzrosła do 40 stron, na których prezentowane były aktualne słowa pasterskie biskupa, refleksje religijne. Publikowano nadto listy od czytelników, wspomnienia, a także sygnalizowano aktualności z życia poszczególnych parafii.³¹ Redaktorem naczelnym czasopisma we wrześniu 1998 r. został ks. Andrzej Obuchowski.³²

Oprócz oficjalnego organu prasowego, jakim jest „Syberyjska Gazeta Katolicka”, w diecezji powstawały czasopisma kościelne o zasięgu lokalnym. Jednym z nich był założony w 1995 r. przez ks. Jana Frąckiewicza

³⁰ S. K o l l e r, *Postsowiecka religijność katolików na Syberii (w świetle ankiety Nowosybirskiej Administratury z 1994 roku)*, s. 274-280.

³¹ T e n Ź e, *Proces odrodzenia Kościoła katolickiego na Syberii w latach 1991-1998 (analiza socjologiczno-pastoralna)*, s. 332-333.

³² *Być kapłanem na Syberii. Z ks. Andrzejem Obuchowskim rozmawiała Tatiana Mosunowa*, <http://www.niedziela.pl/arttykul/36684/nd/Byc-kaplanem-na-Syberii> (dostęp: 6 III 2016).

„Zwiastun Miłosierdzia”. Pismo skierowane było głównie do rodzin katolickich i prawosławnych. W trosce o rozwój duchowy dzieci ks. J. Frąckiewicz publikował – tłumaczoną na język rosyjski – popularną za Zachodzie młodzieżową gazetkę „YOU”.³³ Działalność kapłana została przerwana w 2002 r. Duchowny został brutalnie zamordowany w jednym z wiejskich domów, który służył miejscowej wspólnotie katolickiej za kaplicę i dom parafialny.³⁴

W połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia została zainaugurowana działalność katolickiego studia „Kana”, służącego ewangelizacji i dokumentacji życia diecezji i parafii. O roli tego środka przekazu ks. Stanisław Koller pisał: „Video-gazety i filmy dokumentalne spełniały nieoczekiwane rolę w rejestrowaniu zachodzących wydarzeń i budowy świadomości eklezjalnej wiernych. Pokazywały całą skalę przemian zachodzących w życiu religijnym Rosji. Tworzyły psychologiczną atmosferę powszechności i jedności Kościoła. (...) Video-gazety i filmy były uważnie przyjmowane przez wiernych i spotykały się z żywym oddźwiękiem, tak w azjatyckiej, jak i europejskiej części Rosji”.³⁵ Jednym z organizatorów „Kany” był ks. Wojciech Drozdowicz. Po powrocie w 2000 r. ks. W. Drozdowicza do Polski dyrektorem studia został br. Damian Wojciechowski SJ.³⁶

Polscy duszpasterze pełniący posługę misyjną na obszarze Federacji Rosyjskiej swoją pracą starają się odpowiadać na aktualne zapotrzebowanie wspólnot, którym służą. Szczególną opieką otaczają wiernych, którzy narodowo, językowo czy kulturowo utożsamiają się z ojczyzną swoich przodków – Polską. Odrodzenie religijne wiązało się dla nich z odrodzeniem narodowym, gdyż przez wyznanie mogli utożsamiać się z polskością. W kaliningradzkim kościele św. Wojciecha w 2006 r. odsłonięto tablice pamiątkowe ku czci Jana Kochanowskiego i Polaków pomordowanych na terenie dzisiejszego Obwodu Kaliningradzkiego w latach II wojny światowej.³⁷ Moskiewska wspólnota katolicka współpracuje z działającym

³³ S. Koller, *Proces odrodzenia Kościoła katolickiego na Syberii w latach 1991-1998 (analiza socjologiczno-pastoralna)*, s. 334-335.

³⁴ *Brutalny mord na polskim kapłanie katolickim w Krasnojarsku*, <http://www.niedziela.pl/wydzruk/66693/Nd> (dostęp: 6 III 2016).

³⁵ S. Koller, *Proces odrodzenia Kościoła katolickiego na Syberii w latach 1991-1998 (analiza socjologiczno-pastoralna)*, s. 337.

³⁶ *Tamże*.

³⁷ K. Ławrynowicz, *We Wspólnocie Kultury Polskiej*, <http://www.glos-znad-pregoly.org/10-2006/10-2006.pdf> (dostęp: 6 III 2016).

w stolicy państwa Stowarzyszeniem Kulturalnym „Dom Polski”.³⁸ Ojczysty akcent odnaleźć można w neokatechumenalnej odnowie życia wspólnoty, którą prowadzą ks. Adam Mazur i ks. Robert Pistula,³⁹ w pracy Diecezjalnego Centrum Rodziny, kierowanego przez o. Dariusza Pielaka SVD oraz wielu innych inicjatywach.⁴⁰

Trudne relacje katolicko-prawosławne

Aktywność Kościoła katolickiego spotkała się z negatywnym odbiorem i zdecydowaną opozycją ze strony Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej. Decyzja papieża Jana Pawła II w 2002 r. o podniesieniu administratur apostołskich do rangi diecezji została oprotestowana przez Patriarchat Moskiewski. Strona prawosławna uznała, że wszystkie decyzje odnoszące się do terenów z dominującym wyznaniem prawosławnym winny być konsultowane. W efekcie pogorszenia się wzajemnych stosunków bp J. Mazur SVD został wydalony do Polski i nie powrócił do swojej diecezji. W 2002 r. wydano z Rosji pięciu kapłanów, wśród których było trzech Polaków (9 września na lotnisku w Chabarowsku władze odmówiły prawa wjazdu ks. Jarosławowi Wiśniewskiemu, pracującemu na Sachalinie, a 10 września zawrócono z granicy polsko-białoruskiej ks. Edwarda Mackiewicza SDB).⁴¹

Ksiądz Jarosław Wiśniewski w swoich *Zapiskach misjonarza ze Wschodu* przedstawił bliżej okoliczności deportacji do kraju: „Nikt mnie nie zapewnił, że misje to zabawa. Pogróżki zaczęły się w chwili, gdy ruszyła budowa

³⁸ T. P i k u s, *Katolik w Rosji*, Warszawa 2003, s. 38-40.

³⁹ Zob. <http://cathmos.ru/content/ru/section-2009-06-24-17-46-53.html> (dostęp: 6 III 2016); <http://cathmos.ru/content/ru/section-2009-06-24-18-25-50.html> (dostęp: 6 III 2016).

⁴⁰ Zob. <http://catholic-russia.ru/action/pastyirstvo/> (dostęp: 6 III 2016).

⁴¹ Zob. też: *To jest planowa akcja*, <http://www.niedziela.pl/arttykul/69712/nd/Wiadomosci-ze-swiata> (dostęp: 6 III 2016). Na pytanie: „Granice Rosji zamknięto przed kolejnym księdzem. To już piąty duchowny katolicki, którego władze w ostatnim czasie usunęły z kraju. Czy są ku temu przesłanki, że liczba usuwanych duchownych zagranicznych będzie rosła?” bp Pikus odpowiedział: „Sądzę, że tak. Wydaje mi się, że jest to planowe działanie odpowiednich władz rosyjskich, motywowane przynajmniej częściowo niezadowoleniem Rosyjskiego Kościoła prawosławnego z obecności katolicyzmu na terenach Federacji Rosyjskiej. Kościołowi katolickiemu zarzuca się uprawianie prozelityzmu i nieliczenie się z tradycją prawosławną na tamtych terenach”; cyt. za: T. Pikus, *Katolik w Rosji*, s. 349.

kościół w Sachalinie. Najpierw w marcu 2001 roku powiedziano mi, że jestem śledzony, potem jesienią 2001 roku po poświęceniu kościoła usłyszałem, że szykuje się kampania antykatolicka. (...) W styczniu pojawił się pretekst związany ze starą nazwą Sachalina (...). Najpierw było spotkanie w Urzędzie Sprawiedliwości (...), gdzie przedstawiono mi zarzut o złamaniu ustawy o nazwach geograficznych (...). Jeden z uczestników spotkania przedstawił się jako pracownik FSB (...) i wymienił możliwe sankcje: sąd, zamknięcie parafii, cofnięcie prawa do pobytu. (...) Oficjalne odpowiedzi w sprawie Karafuto (dawnej nazwy Sachalina) decyzją biskupa Mazura zostały wysłane do Irkucka, toteż było mi trochę lżej na sercu. Jednak kontrole nie ustały. Dopatrzone się w moim paszporcie nieprawidłowej rejestracji (...). Milicja migracyjna przychodziła czterokrotnie w ciągu jednego miesiąca i to właśnie wtedy poprosiłem o dłuższy urlop w Korei i Japonii. Na lotnisku kontrola osobista i ponowne rozmowy o wydaleniu. Oto pełna historia sprawy”.⁴²

Duszpasterstwo Polaków w Federacji Rosyjskiej jest dziełem misyjnym, trwającym – mimo przeszkód stawianych zarówno przez rosyjskie władze państwowe, jak też przez broniący swej przestrzeni kanonicznej Kościół prawosławny – od kilkudziesięciu już lat. Trudna teraźniejszość, jaka jest udziałem wspólnoty katolickiej w tym państwie, borykającej się z problemem niewystarczającej liczby świątyń, brakiem kapłanów, niedostatkami finansowymi i innymi niedogodnościami, „stwarza” jednakże nadzieję na dalszy, pomyślny jej rozwój. Ojciec G. Piotrowski w liście od autorki niniejszego tekstu napisał: „Kościół ma przyszłość!”

Kamila Pawelczyk-Dura, Piotrków Trybunalski

⁴² J. Wiśniewski, *Bezdomny z wyboru. Zapiski misjonarza ze Wschodu*, Kraków 2010, s. 234-235.

**III. ROZPRAWY DOKTORSKIE, PRACE MAGISTERSKIE
I LICENCJACKIE Z ZAKRESU PROBLEMATYKI POLONIJNEJ ORAZ
POLSKIEJ EMIGRACJI ZREALIZOWANE W UKSW
W WARSZAWIE DO KOŃCA ROKU AKADEMICKIEGO 2015/2016¹**

Dysertacje doktorskie

B ł a s z k ó w - N o w a k, Karolina (promotor: ks. dr hab. Wojciech Necel), *Rozwój i status prawny duszpasterstwa polskojęzycznego we Francji*, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015.

B o r k o w s k a, Aleksandra (promotor: prof. dr hab. Jan F. Terelak), *Style radzenia sobie ze stresem a dobrostan psychiczny u polskich emigrantów konsumpcyjnych w Kanadzie i Holandii*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.

F r o Ń, Monika (promotor: ks. dr hab. Tadeusz H. Bąk), *Sytuacja społeczna polskich migrantów w Wielkiej Brytanii po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

I w a Ń c z a k, Stanisław ks. (promotor: ks. dr hab. Wojciech Necel), *Struktury duszpasterstwa polskojęzycznego we Włoszech po 1989 roku*, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

J u r j e w i c z, Hubert (promotor: dr hab. Janusz Mierzwa), *Postawy i zachowania religijno-moralne współczesnych imigrantów polskich w Stanach Zjednoczonych. Studium socjologiczne na przykładzie stanów New*

¹ Zob. H. Zyskowska, M. Zarzecki, *Rozprawy doktorskie i prace magisterskie z zakresu problematyki polonijnej oraz polskiej emigracji zrealizowane w ATK/UKSW w Warszawie do końca roku akademickiego 2002/2003*, *Collectanea Theologica* 75(2005) nr 2, s. 210-214.

Jersey i New York, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

K o ł o d z i e j s k i, Leon CSSp (promotor: ks. dr hab. Jarosław Różański), *Zaangażowanie polskiego duchowieństwa na rzecz Polonii na terenie Anglii i Walii po II wojnie światowej*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

K o s z a ł k a, Grażyna (promotor: ks. prof. dr hab. Witold Zdaniewicz), *Model małżeństwa i rodziny w środowisku polonijnym na przykładzie Hamburga*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2004.

K o z i o ł, Bogusław TChr (promotor: ks. prof. dr hab. Stanisław Urbański), *Duchowość Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej według o. Ignacego Posadzego*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.

W a ł c z u k, Katarzyna (promotor: dr hab. Hanna Podedworna), *Podstawy i wartości emigrantów z lat osiemdziesiątych w świetle badań biograficznych*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015.

Z a ł e w s k i, Ryszard ks. (promotor: ks. prof. dr hab. Jarosław Różański), *Szkoły Sobotnie jako wyraz troski Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii o polskich emigrantów*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015.

Prace magisterskie

A n t o n i a k, Marzena (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Mierzwa), *Polska emigracja w Niemczech jako współczesny problem społeczny. Studium na przykładzie Köln*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

B a r a n i a k - O s o w i c z, Marta (promotor: prof. UKSW dr hab. Henryk Gasiul), *Doświadczone zmiany w osobowości i emocjonalności*

u emigrantów polskich w Irlandii, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

B a r t c z a k, Karolina (promotor: dr Katarzyna Knopp), *Poziom akulturacji u polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii, a ich dobrostan psychofizyczny i poziom przeżywanego stresu*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

B ą k, Aleksandra (promotor: prof. UKSW dr hab. Henryk Gasiul), *Osobowość a jakość samopoczucia w zależności od siły więzi uczuciowych z rodziną u emigrantek*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

B i a ł e c k i, Wiktor (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Doświadczenie polskich pracowników w Unii Europejskiej po I.V.2004 roku na podstawie doniesień prasowych*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

B i e ń k o w s k a, Anna (promotor: dr Martyna Kawińska), *Emigracja zarobkowa Polaków do Norwegii po 2004 r.*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

B i e r n a c k a, Ewelina (promotor: dr Maria Jankowska), *Cechy osobowości, poziom lęku i nadziei na sukces u polskich, dorosłych emigrantów w Wielkiej Brytanii*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

B o g d a n, Magdalena (promotor: prof. zw. dr hab. Jan Żaryn), *Radio Madryt 1949-1955. Powstanie, organizacja oraz funkcjonowanie polskiej sekcji Radio Nacional de Espana w pierwszym okresie działalności*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

C h o l e w i ń s k i, Michał (promotor: prof. UKSW dr hab. Paweł Kaczorowski), *Polityka państwa polskiego wobec Polonii i Polaków na Wschodzie po 1991 roku. Studium na przykładzie Republiki Białorusi i Republiki*

Kazachstanu, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

Chyżewski, Marcin (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Stosunek polskiej emigracji powojennej i postsolidarnościowej w Wielkiej Brytanii do emigracji zarobkowej po 2004 roku w relacjach prasowych krajowych i zagranicznych*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

Chylińska, Martyna (promotor: prof. UKSW dr hab. Henryk Gasiul), *Dyspozycje i stany emocjonalne a sposoby radzenia sobie ze stresem u emigrantów w Norwegii*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

Cieślakowski, Piotr (promotor: ks. prof. dr hab. Janusz Balicki), *Emigracja zarobkowa z Polski do Europy Zachodniej po 1 V 2004 r.*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006.

Czapla, Kamila Agnieszka (promotor: prof. dr hab. Andrzej Potocki), *Współczesne migracje Polaków do Wielkiej Brytanii. Badania nad polską inteligencją w Londynie*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.

Dąlek, Renata (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Romuald Jaworski), *Tożsamość społeczna, lęk i poczucie sensu życia u Polaków mieszkających w Irlandii*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

Dusza, Jolanta (promotor: prof. dr hab. Kazimierz Pospiszyl), *Osobowościowe korelaty adaptacji kulturowej na przykładzie osób przebywających w Irlandii*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006.

Frantz, Rafał (promotor: prof. dr hab. Krystyna Czuba), *Media jako narzędzie promowania kultury na przykładzie TV Polonia*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

G i e t k a, Arkadiusz (promotor: ks. prof. dr hab. Janusz Balicki), *Wyjazdy wysoko kwalifikowanych pracowników z Polski po rozszerzeniu Unii Europejskiej*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.

G ł o g o w s k a - K o z i e ł, Edyta (promotor: dr Lucjan Adamczuk), *Polacy w Birmingham. Społeczne skutki migracji*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2008.

G ó r s k a, Dagmara (promotor: prof. dr hab. Krystyna Czuba), *Analiza polskiej prasy emigracyjnej wydawanej w Wielkiej Brytanii na podstawie tytułów „Polish Express” i „Goniec Polski” (w roku 2007)*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

G r o c h o w s k a, Urszula (promotor: ks. dr hab. Adam Skreczko), *Wychowanie religijne w rodzinach emigrantów polskich na terenie Stanów Zjednoczonych w New Jersey*, Instytut Studiów nad Rodziną, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Łomianki 2005.

G r u s z k a, Ewa (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Dominik Zmiałała), *Relacje polsko-chilijskie w XX wieku*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

J a n a s z e k, Katarzyna (promotor: ks. dr Jerzy Szymoła), *Osobowościowe i egzystencjalne uwarunkowania decyzji o wyjeździe do pracy za granicę. Badania empiryczne studentów Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania oraz Akademii Muzycznej*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

J a w o r s k i, Adrian (promotor: prof. dr hab. Dariusz Popławski), *Stosunki polsko-amerykańskie po 1989 roku*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

J u r c z a k, Ewa (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Skutki zagranicznych wyjazdów zarobkowych dla rodzin emigrantów*

w publikacjach prasowych w Polsce po 1 maja 2004 r., Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

K a l i s z, Justyna (promotor: ks. prof. dr hab. Janusz Balicki), *Migracje zagraniczne młodzieży polskiej wyżu demograficznego lat osiemdziesiątych*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006.

K a r n k o w s k a, Magdalena Maria (promotor: dr Lucjan Adamczuk), *Współczesne wyjazdy Polaków do miasta Plymouth w Wielkiej Brytanii*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.

K a r p i ń s k a, Ewa (promotor: dr Janina Maciejczyk), *Wybrane zmienne osobowościowe a adaptacja Polaków do warunków ekonomiczno-społecznych i kulturowych na emigracji w USA*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

K a z u l a k, Anna Maria (promotor: ks. prof. dr hab. Jarosław Koral), *Zjawisko migracji zarobkowych Polaków w latach 1980-2000 na przykładzie Niemiec*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006.

K i s i e l, Krzysztof (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Zmiana profilu emigranta po wejściu Polski do Unii Europejskiej*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

K l e p a c k i, Kamil (promotor: prof. dr hab. Irena Lipowicz), *Ustawa o Karcie Polaka na tle rozwiązań Republiki Słowenii i Węgier*, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

K l o f c z y ń s k i, Ryszard (promotor: ks. dr hab. Anastazy Nadolny), *Polskie duszpasterstwo we Francji w latach 1909-1939*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006.

K o r d o s k a, Emilia (promotor: ks. dr hab. Władysław Majkowski), *Emigracja Polaków do Stanów Zjednoczonych po roku 1989*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006.

K o s, Artur (promotor: prof. UKSW dr hab. Henryk Gasiul), *Obraz siebie a tożsamość kulturowa Polaków w kraju i na emigracji zarobkowej*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

K o s e s k a, Katarzyna (promotor: prof. dr hab. Irena Lipowicz), *Ewolucja polskiej polityki migracyjnej – aspekty administracyjnoprawne*, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2008.

K o z e r a, Iwona (promotor: prof. dr hab. Mirosław Granat), *Rola Senatu RP w wypełnianiu przez Państwo Polskie konstytucyjnego obowiązku opieki nad Polonią i Polakami za granicą*, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2008.

K r u p s k a, Agnieszka (promotor: prof. dr hab. Henryk Gasiul), *Emigracja jako czynnik kreujący zmiany osobowości i sposoby radzenia sobie ze stresem*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.

K w i a t k o w s k a, Katarzyna (promotor: prof. dr hab. Henryk Stawniak), *Nierozzerwalność jako istotny przymiot małżeństwa w świetle emigracji zarobkowej Polaków do Irlandii po 2003 roku*, Wydział Prawa Kanonicznego, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

L e c z y c k a, Lucyna (promotor: dr Tadeusz Mierzwa), *Wybrane problemy społeczne polskich imigrantów w Irlandii*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

L e s i u k, Marta (promotor: dr Mariusz Kulik), *Polonia w Gruzji po 1991 roku*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

Ł u s z c z, Jacek (promotor: ks. prof. dr hab. Jarosław Różański), *Szkoła Sobotnia w Coventry jako miejsce wychowania religijnego, kulturalnego i patriotycznego dzieci i młodzieży*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

M i k o ł a j c z a k, Kalina (promotor: prof. UKSW dr hab. Maria Ryś), *Jakość związków małżeńskich a postawy rodzicielskie Polaków mieszkających w Belgii i w Polsce*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

M o r s k i, Michał (promotor: dr Radosław Zenderowski, ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski), *Działalność Polonii Amerykańskiej a polityka Stanów Zjednoczonych wobec Polski u schyłku XX wieku*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2007.

N a p i e r a l s k i, Jakub Stefan Jan (promotor: ks. prof. dr hab. Antoni Lewek), *Miesięcznik „Hejnał Mariacki” (1957-1989) w służbie Polonii zagranicznej*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2008.

N o w a k, Rafał (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Wojciech Necel), *Prawo i obowiązki rodziców do wychowania dzieci na przykładzie polskiej rodziny w warunkach emigracyjnych*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

O l e n d e r, Edyta (promotor: prof. dr hab. Jerzy Duma), *Osobliwości języka uczniów szkoły polskiej im. Mikołaja Kopernika w Reading*, Wydział Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

P ę d r a k, Agnieszka (promotor: prof. UKSW dr hab. Anna Szczepan-Wojnarska), *Język dzieci polonijnych wychowywanych w Wielkiej Brytanii i Irlandii po 2004 r. w kontekście uwarunkowań historycznych*, Wydział Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015.

P i e t r a s z e k, Katarzyna (promotor: dr Grzegorz Wołowicz), *Temat emigracji w twórczości Adama Zagajewskiego*, Wydział Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005.

P o c h e ć - S t a w o y, Aleksandra (promotor: prof. UKSW dr hab. Henryk Gasiul), *Właściwości osobowościowe, a łatwość adaptacji do nowych warunków u młodych polskich emigrantów*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

P r z y b y ł o w i c z, Kazimierz CSsR (promotor: ks. prof. dr hab. Marian Graczyk), *Udział Polskiej Misji Katolickiej w formacji religijno-moralnej polskich emigrantów w Danii (1953-2003)*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005.

P y t k o w s k a, Marta (promotor: prof. dr hab. Tomasz Żyro), *Współczesne przemiany Polonii w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej w perspektywie socjologicznej i politycznej*, Wydział Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005.

R a t a j - K h e y o n, Joanna (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Surzykiewicz), *Wpływ emigracji zarobkowej na więzi rodzinne*, Wydział Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

R a t a j k i e w i c z, Mariola (promotor: dr hab. Tadeusz Kamiński), *Emigracja zarobkowa a kondycja polskich rodzin na wybranych przykładach*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

R o g u l s k i, Krzysztof (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Dyskusja prasowa wokół Karty Polaka w latach 1989-2009*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

R u s i n e k, Janusz (promotor: ks. prof. dr hab. Henryk Wejman), *Wartość więzi ks. Ignacego Posadzego z Bogiem w działalności na rzecz rodzin Polonii Zagranicznej*, Instytut Studiów nad Rodziną, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Szczecin 2004.

S i e n i c k a, Anna (promotor: prof. dr hab. Andrzej Wójtowicz), *Polscy imigranci zarobkowi w Wielkiej Brytanii w latach 2004-2006: Społeczne i ekonomiczne korelaty migracji zarobkowej*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2008.

S i ł k o w s k a, Beata (promotor: prof. UKSW dr hab. Marzena Dycht), *Emigracja współczesnej rodziny jako zagrożenie dla wychowania dziecka*, Wydział Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2016.

S k i b n i e w s k a, Urszula (promotor: dr hab. Joanna Truskowska), *Społeczno-ekonomiczne konsekwencje migracji Polaków*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

S m o c z y ń s k a, Ewelina (promotor: prof. zw. dr hab. Radosław Zenderowski), *Polonia i Polacy za granicą w polityce zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej po 1989 roku*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

S o k o ł o w s k a, Ewelina (promotor: ks. prof. zw. dr hab. Piotr Mazurkiewicz), *Wpływ emigracji kobiet na funkcjonowanie ich rodzin, na przykładzie emigracji Polek do krajów europejskich w latach 1989-2013*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

S o k ó ł, Paulina (promotor: dr Urszula Bejma), *Wartości młodzieży polonijnej mieszkającej w Szwajcarii*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

S t a w i a n y, Marta (promotor: dr Mariusz Kulik), *Polacy w Petersburgu na przełomie XIX i XX wieku*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

S y n d o m a n, Sylwia (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Dominik Zamiatała), *Stosunki polsko-austriackie w latach 1970-1989*, Wydział Nauk

Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

S z c z u d l i ń s k a, Agnieszka (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Eurosieroctwo w Polsce po wejściu do Unii Europejskiej w relacjach prasowych i publikacjach naukowych w latach 2007-2009*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

S z t e n c e l, Tomasz (promotor: dr Leszek Buller), *Migracje Polaków do Wielkiej Brytanii i Irlandii po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Analiza zjawiska – przyczyny i skutki*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

S z w a r c z e w s k a, Ewa (promotor: prof. UKSW dr hab. Jan Wojciechowski), *Polski uniwersytet na obczyźnie – przeszłość, teraźniejszość i przyszłość. Badawczy, edukacyjny i organizacyjny kształt polskiej instytucji emigracyjnej*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

S z w e d, Mariola (promotor: ks. dr Władysław Szewczyk), *Postawy gimnazjalistów wobec emigracji zarobkowej (badania empiryczne)*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

T a r n o w s k a, Anna (promotor: ks. dr Marek Szymula), *Duchowość Zgromadzenia Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej w świetle pism Założyciela Ojca Ignacego Posadzego*, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

T a r n o w s k a, Izabela (promotor: prof. dr hab. Gościmierz Geras), *Właściwości osobowości emigrantów polskich, przebywających w Wiedniu od 1991 roku*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2005.

U j m a, Agnieszka (promotor: prof. UKSW dr hab. Wojciech Kudyba), *Greenpointyzacja czy grynpojtyzacja, czyli rzecz o szczuroemigrantach – american dream w twórczości Edwarda Redlińskiego*, Wydział Nauk

Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

Wasiłowska, Monika (promotor: dr hab. Andrzej Ochocki), *Zarobkowe migracje Polaków do Wielkiej Brytanii*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006.

Wójcik, Łukasz (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Ubytki ludności w Polsce na skutek migracji po 2004 roku i ich konsekwencje*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

Zaręba, Joanna (promotor: ks. dr hab. Andrzej Rogalski), *Wybrane aspekty tzw. emigracji zarobkowej Polaków. Studium socjologiczne na przykładzie niektórych osób wyjeżdżających do pracy w Niemczech*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

Prace licencjackie

Bartnik, Joanna (promotor: dr Piotr Burgoński), *Traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 1991 roku a praktyka współpracy polsko-niemieckiej*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

Bąba, Agata (promotor: dr Urszula Bejma), *Konsekwencje emigracji zarobkowej rodziców dla dzieci. Studium socjologiczne na podstawie wybranej literatury przedmiotu*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

Bielicka, Anna (promotor: dr Leszek Buller), *Emigracja młodych ludzi przed i po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Studium socjologiczne na przykładzie lat 2001-2002 i 2011-2012*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

B l o c h, Monika (promotor: ks. dr Artur Filipowicz), *Problematyka migracji zarobkowej Polaków w latach 2004-2010 w świetle wybranych polskich publikacji*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

C h a b e r s k a, Iwona (promotor: dr hab. Piotr Broda-Wysocki), *Polska emigracja zarobkowa do Niemiec*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

G i e r e k, Żaklina (promotor: prof. UKSW dr hab. Bogdan Musiał), *Mniejszość polska w Związku Sowieckim w latach 30. XX wieku*, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015.

G r a b i e c, Natalia (promotor: dr Magdalena Ślusarska), *Polacy w USA. Charakterystyka społeczności Polonii amerykańskiej. (Zarys problematyki)*, Wydział Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

J u r s k a, Katarzyna (promotor: dr Agnieszka Wołk), *Adaptacja polskich emigrantów do życia w Wielkiej Brytanii po 2004 roku*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

K i s i e l, Krzysztof (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Wpływ migracji zarobkowych Polaków po wejściu do Unii Europejskiej na sytuację na polskim rynku pracy*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2009.

M a j o s, Aleksandra (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Leon Szot), *Problem emigracji młodych Polaków. Studium na podstawie wybranej literatury przedmiotu*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

M i k u l s k a, Agnieszka (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Waldemar Gliński), *Polska emigracja w Stanach Zjednoczonych w latach 1846-1865*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

N i e s k u r s k a, Marlena (promotor: dr Urszula Bejma), *Emigracja zarobkowa jako czynnik osłabiający więzi małżeńsko-rodzinne*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.

N o w a k, Karolina (promotor: prof. UKSW dr hab. Wojciech Kudyba), *Portret emigranta w korespondencji Konstantego Aleksandra Jeleńskiego i Czesława Miłosza*, Wydział Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

O l e j n i c z a k, Natalia (promotor: prof. UKSW dr hab. Dorota Kielak), *Polak w Londynie. Polska tożsamość jako sfera napięć w „Wampirze” Władysława Reymonta i „Wśród pokus” Ignacego Maciejowskiego*, Wydział Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

P ę d r a k, Agnieszka (promotor: prof. UKSW dr hab. Anna Szczepan-Wojnarska), *Ponglish – dialekt polsko-angielski w Wielkiej Brytanii i w Irlandii*, Wydział Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013.

P i e n i a k, Piotr (promotor: prof. UKSW dr hab. inż. Andrzej Gąsowski), *Stosunek rządu Rzeczypospolitej Polskiej do Republiki Białorusi w zakresie bilateralnych kontaktów dyplomatycznych w latach 2004-2013*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015.

R o d e k, Beata (promotor: ks. dr Jan Pol), *Eurosieroctwo a migracje zarobkowe rodziców po 2004 roku*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012.

R o j e k, Anna (promotor: prof. UKSW dr hab. Bogdan Musiał), *Stosunki polsko-niemieckie w latach 2004-2014*, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015.

S a w i c k i, Maciej (promotor: dr Adam Buława), *Emigracja i życie Polaków oraz Irlandczyków od lat 40-tych XIX wieku do lat 20-tych XX wieku*

w *Stanach Zjednoczonych*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.

S z c z e p a n i k, Karolina (promotor: prof. zw. dr hab. inż. Marek Lisiecki), *Wpływ emigracji na sytuację ekonomiczną w Polsce*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2015.

Z i ó ł k o w s k i, Krzysztof (promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Janusz Balicki), *Przyczyny powrotów polskich emigrantów do ojczyzny w latach 2008-2009*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

Ż y t a, Monika (promotor: dr Klaudia Śledzińska), *Emigracja zarobkowa a życie rodzinne*, Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2010.

oprac. Paweł Szuppe, Warszawa